

① אמת

כִּי אֵלֹהִים תֵּשֶׁה

בט

Moshe served God primarily through intellect, which is why the Torah—God's wisdom—was transmitted through him. The Patriarchs, on the other hand, served God primarily through emotion. Since the primary emphasis of the Patriarchs' Divine service was not intellectual, they never found a need to question God or challenge Him for an explanation of His actions. Only Moshe, whose focus was intellectual, demanded to know, "Why have you mistreated this people?" (12:22).

- 1 have you mistreated this people," not as a challenge, but rather, in an attempt to come closer to God.
- God replied, "With My (true) name "Akanoy" ("I Luvayah"), I did not become known to them." The Tetragrammaton, "Havayah", transcends all limitations. Thus, God was replying to Moshe, "Do not serve me with intellect alone. Temper your intellect with emotion and faith so that you serve Me without limitation."
- 6

(Based on Likutei Sichos vol. 3, p. 854ff.)

Thus, Moshe's question was not inappropriate. An inability to understand God's actions would have weakened Moshe's intellectual bond with his Maker. So, Moshe asked God, "Why

הגאולה ממ"ט שערי טומאה

ארבע כוסות שותים אנו בליל הסדר כנגד ארבע לשונות של גאולה, וכמבואר במדרש (בי"ר פח) וברשב"ם למסכת פסחים (דף צט, ב). ובירושלמי מס' פסחים (י, א) מובא נוסח אחר של מאמר זה, ושם נאמר "כנגד ארבע גאולות נתקנו ארבע כוסות". ויש להבין, איזה ארבע גאולות היו במצרים. וכבר עמד על זה בפירוש "תורה תמימה" לפרשתינו.

② אדם הצידיק

והנה במאמרים שכתבנו לפרשיות אלו, הארכנו להסביר את גודל שעבוד הגוף מחד, ושעבוד הרוח מאידך שהיו מנת חלקה של האומה הישראלית במצרים. והזכרנו שבשעבוד הגוף יש מושג של "עבד" ומושג של "עבדות", וראה במאמרינו "מעבדות לחירות".

אולם נראה להוסיף כאן שגם בשעבוד הרוח היו שני סוגים של שעבוד. האחד הוא תוצאה של שעבוד הגוף, כלומר, ע"י החכבה הגופנית, העבודה הקשה והמפרכת, ממילא אין כל אפשרות להרגיש שעבוד לה, ובדאי לא להקדיש זמן או מחשבה לדברים שבקדושה. הסוג השני של שעבוד הרוח הוא תוצאה של סביבה מזהמת, סביבה שהשפעתה הרסנית על נפש האדם. ובמצב כזה הלא אי אפשר לפנות את המוח ואת הלב לקדושה וטהרה.

והנה לכשנעיין נמצא ששתי הלשונות הראשונות של הגאולה, מדברות רק על שעבוד הגוף: "לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים והצלתי אתכם מעבדותם וגו'". ושתי הלשונות האחרות מדברות על שעבוד הרוח: "וגאלתי אתכם בזרוע נטויה ובשפטים גדולים, ולקחתי אתכם לי לעט והייתי לכם לאלוקים וידעתם כי אני ה' אלוקיכם וגו'". וזהו ענין ארבע הגאולות המוזכרים בלשון הירושלמי.

והנה לשון הגאולה החמישית היא תשובה הן לשעבוד הגוף והן לשעבוד הרוח. "והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אותה לאברהם ליצחק וליעקב וגו' - וממילא יהיו משוחררים משעבוד הגוף. ובהמשך: "ונתתי אותה לכם מורשה אני ה'". פעמיים מזכירה התורה את המלה "מורשה", פעם בהתייחסות לארץ ישראל שבפרשתינו, ופעם בהתייחסות לתורה, וכמו שנאמר "תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב", וזו התשובה לשעבוד הרוח, באשר לימוד התורה ובפרט בארץ ישראל הרי הוא בבחינת "אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתורה".

בוה נוכל להבין ענין נוסף, את שקיעתם של ישראל במ"ט שערי טומאה, דבר שהוא קשה להשגה. ונראה לומר, שעקב שעבוד הגוף הקשה והמפרך כל כך, הם הגיעו למצב

כזה עד שלא נשאר בהם סממנים כי הם מורע אברהם יצחק ויעקב, וכבר לא הרגישו בחסרון רוחני. השקיעה שלהם בחומר היתה כה עמוקה עד שלא היו כבר שונים מהמצרים עצמם. חוץ משלושה דברים שמציינים חז"ל: שלא שינו את שמם, לא שינו את לשונם, ולא החליפו מלבושם. ובאלה היה ההיכר היתדי כי הם שייכים לאומה היהודית.

לכשנדקדק בלשון הפסוקים נראה את הדברים כפי שנתבאר. נאמר בפרשת שמות (ב, כג"ה) "ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויעקו, ותעל שוועתם אל האלוקים מן העבודה וגו'". כלומר, רק מן העבודה נאנחנו, רק מן העבודה עלתה שוועתם אל האלוקים, אך לא הרגישו שחסר להם הענין הרוחני. ועוד נאמר שם: "וישמע אלוקים את נאקתם ויזכור אלוקים את בריתו, את אברהם וגו' וירא אלוקים את בני ישראל וידע אלוקים". דהיינו, רק הקב"ה זכר גם את שעבוד הגוף וגם את שעבוד הרוח של עמו, גם את "נאקתם" וגם את "בריתי" - אברהם יצחק ויעקב". רק הקב"ה "וידע אלוקים" מכל סוגי השעבוד שנשתעבדו במצרים, אבל העם לא זכר אלא את שעבוד הגוף בלבד.

על כך אמר הקב"ה למשה (ג, ז): "ראה ראיתי את עני עמי אשר במצרים וגו'".

①

ראיתי בספר "באר יוסף" עה"ת שביאר לפי"ז את שינוי הכתוב בלשונות הגאולה. בתחילה נאמר "והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים" - נדקדק שכתוב "סבלת" חסר וא"ו. ואילו לאחר מכן נאמר "המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים", כאן כבר "סבלות" בכתב מלא. והיינו משום שבתחילה אמרו להם הקב"ה שיציא אותם מתחת הסבל היחיד שהם רואים ומרגישים, וזהו הסבל הגופני והשעבוד של עבדות גופנית, ולכן נאמרה המלה "סבלת" כשהיא חסירה. אבל אחר כך אמרו להם הקב"ה: "כי אני ה' המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים", כלומר - אף שאתם אינכם רואים אלא שעבוד אחד, אולם אני רואה שני שעבודים, ואני רואה את הסיבלות הן הגופניים והן אלה הרוחניים, ואני אוציא אתכם משני הסיבלות גם יחד, ואביא אתכם אל הארץ המובטחת.

3
פס.

על שותפות וענוה

(4) עיון פרט
ת כ"ל

"הוא משה ואהרן" (ו, כז)

האישיות המרכזית בפרשיות התורה היא משה רבינו, דמות מופלאה שמוצא עלותה על ב'מת המקרא היא מאפילה ומצלה על כל הדמויות הסובבות אותה. הכתוב משתמש בביטויים לא שגרתיים, כדי לשבח את דמותו ולנשאה מעל דמויות האנשים כולם, ואף מעל הנביאים שבהם. וכל כך למה? מדוע זכה משה במה שלא זכה איש זולתו? מה מקור גדולתו? אין זאת אלא שמקור גדולתו לא קטנתו וענותנותו: "והאיש משה ענו מאד, מכל האדם אשר על פני האדמה" (במדבר יב, ג). אם זה האיש באחרית ימי מנהיגותו, רגליים לדבר שגם האשיות מנהיגותו כך. גם אם לא במפורש, פסוקי פרשתנו שולחים לנו רמזים ברורים על מידת הענוה של משה, וממנה נוכל להפיק לקחים נאמנים כיצד לקיים שותפות בין אישית נאמנה לאורך זמן.

C

נתחיל ברמז מפרשת שמות. על שאלת משה "מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים" (ג, יא), באה תשובת ה' "כי אהיה עמך, וזה לך האות כי אנכי שלחתיך בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה" (ג, יב). תשובת ה' זוקקת ביאור, שכן האות האמור לשכנע את משה שהוא המנהיג, אמור להינתן עכשיו ומיד. מה יועיל אות שיבוא כעבור שנה ויותר - "בהוציאך את העם ממצרים" - כאשר דורשים משה שיתוף פעולה מיד? אפשר שלכו פירש רש"י את האות בצורה שונה. "כי אהיה עמך - השיבו

11

16

על ראשון-ראשון, ועל אחרון-אחרון. (א) שאמרת 'מי אנכי כי אלך אל פרעה? - לא שלך היא כי אם משלי - 'כי אהיה עמך'. וזה המראה אשר ראית בסנה לך האות כי אנכי שלחתיך וכדאי אני להציל; כאשר ראית הסנה עושה שליחותי ואיננו אוכל כך תלך בשליחותי ואינך ניזוק". (ב) "וששאלת מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים? דבר גדול יש לי על הוצאה זו, שהרי עתידים לקבל התורה על ההר הזה". האות אינו מעמד הר סיני אלא הסנה שלא אוכל, המשמש אות למי שעושה שליחות המקום שלא יזוק. ומעמד הר סיני מוזכר רק בהקשר לסיבה של הוצאת בני ממצרים שהיא בזכות מתן תורה במעמד הר סיני.

שמא ניתן לפרש אחרת. כאשר מודיע ה' למשה, שהוא נבחר והוא ראוי להיות מושיעם של ישראל, מסרב משה בענוה ואומר מי אנכי כי אלך. ענוה לו ה' זה לך האות - העובדה שסירבת³, שאינך מוצא עצמך ראוי, מידת הענוה שברך - היא האות שאכן ראוי אתה מאין כמוך. שכן בק בענויים משרה ה' שכינתו. כך נבחר גם הר סיני, רק משום שלא חשב שהוא ראוי לבחירה. על שני אחים מתלמידיו של הרב מלובלין מסופר, שלאחד מהם נהרו חסידים רבים ולאחיו לא פנה איש. שאל השני את הראשון, מדוע כולם באים אליך ואף לא אחד אלי? ענה אחיו, אכן גם אני שואל מדוע באים אלי ולא אליך. כששאלו את

12

31

2

הרב ענה להם: כל אחד לפי שאלתו, מי ששואל 'מדוע לא באים אלי' - אכן לא באים אליו, ומי ששואל 'מי אנכי כי תבואו אלי' - לכן באים אליו.

ומכאן לפרשתנו. אחת מטענותיו של משה בסירובו לבצע את שליחות ה' היא: "הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים" (ו, יב) לכאורה טענה הגיונית ומובנית, ורש"י מוסיף ומעיר, "זה אחר מעשרה קל וחומר שבתורה" (בראשית רבה צב, ז). ברם קל וחומר זה מופרך מעיקרו, שהרי שלושה פסוקים לפני כן נאמר על בני ישראל "ולא שמעו אל משה מקוצר רוח ומעבודה קשה" (ו, ט). הווי אומר, בני ישראל לא שמעו אל משה, לא מחמת

5
פ.פ.

חסרון צחות הדיבור, אלא מפני שהיו עייפים והעדוּפו לשכב לישון. קולר האשמה - בם הוא תלוי, ולא במשה, והקל וחומר של משה אין לו רגליים, שהרי פרעה אינו עייף וסביר שישמע את משה.

ההסבר פשוט. נכון, שבני ישראל לא שמעו אל משה כנאמר בפסוק "מקוצר רוח ומעבודה קשה", כך מעיד המקרא עצמו; אבל משה לא פירש כך את חוסר התקשורת בינו לבין ישראל. הוא היה משוכנע שהוא אשם בכישלון, כיוון שהוא ערל שפתים. לשיטתו, כפי שהוא רואה בענותנותו את הדברים, הקל וחומר מצוין. הוא אינו סביר שהקצר בתקשורת בינו לבין בני ישראל נובע מפגם בהם, הוא בטוח שהפגם תלוי בו, "ואני ערל שפתים", ולשיטתו הוא לומד קל וחומר "ואיך ישמעני פרעה?"

מכאן לומדים אנו שיעור בענוה ובניהול נכון של שותפות. כשיש חריקות ופגמים בשותפות, כל אחד מהשותפים צריך למצוא במה הוא לא בסדר. במקום האשים את השותף יש לחפש את "התרומה" האישית לכישלון. מורה שאינו מצליח בשיעור, נוטה להעמיס אשמה על התלמידים: עצלנים, טיפשים, לא מחונכים וכיו"ב; אך באמת עליו לחפש את הנגעים בו ובהכנה גרועה של השיעור. כאשר כל אחד מהצדדים מאשים את הברו, לא תיפטר הבעיה כלל, כי הצד השני מתגונן ומשיב הכפשה שעררה. אבל כאשר האחד בודק את מומו עצמו, מבלי להאשים את הברו, נאלץ החבר לחפש גם הוא את הנגעים בו עצמו, וכך יכולים שניהם לתקן את הטעויות ולהצליח בהמשך הדרך.

ומה קורה כאשר השותפות מצליחה ועושה פירות להפליא? האם גם כאן תקופה כל שותף את ההצלחה לזכותו ורק לזכותו? פתגם עממי אומר "הכישלון יתום", ואבות רבים להצלחה. פרשת השבוע מדברת גם על החלק הזה של השותפות דהיינו שותפות שמצליחה, ופוסקת פסקה גם בעניין זה, ואף כאן מיוסדת שותפות הגונה על אדני מידת הענוה.

וכך נאמר: "הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם הוציאו את בני ישראל מארץ מצרים על צבאותם. הם המדברים אל פרעה מלך מצרים להוציא את בני ישראל ממצרים הוא משה ואהרן" (ו, כו-כו). רש"י מעיר: "יש מקומות שמקדים אהרן למשה ויש שמקדים משה לאהרן לומר ששקולין כאחד". המילים "שקולין כאחד" לא מכוונים לערכים מתמטיים, שכן שני בני אדם לעולם שונים הם זה מזה". כוונת המשפט לומר, שערך התרומה ששניהם תרמו להצלחה - שווה"

ואם היינו מדרגים ונותנים ציונים לאספקטים שונים של הצלחת המשימה היה שקלול ערך התרומה של משה ואהרן שווה. אם ניישם את פירוש זה על משה ואהרן ברור, שבעניין קבלת הנבואה היה למשה יתרון על אהרן, שהרי נאמר "ולא קם נביא עוד בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים" (דברים לה, י); בעוד שבעניין הדיבור אל בני ישראל ופרעה, אהרן הוא העיקר, שנאמר "ודבר

3

והפסוקים זועקים שאלה. דווקא הפסוק המדבר על קבלת דבר ה' הוא אהרן ומשה אשר אמר ה' להם. תחום שבו גובר משה, דווקא כאן מוקדם אהרן למשה; ודווקא הפסוק "הם המדברים אל פרעה" תחום שבו שולט אהרן בלעדית, מוקדם ומצוין לטובה דווקא משה - ממש הפוך על הפוך. תרתי לריעותא. התמונה מתבארת על פי תכונת הענוה של האחים משה ואהרן, היוודעים להגיב נכונה כשהשותפות מצליחה. כאשר נתקבלה והוכנה הנבואה בבחירות אל נכון, לא נטל משה עטרה לעצמו, למרות שוודאי בזכותו קרה הדבר, אלא שיבח והקדים את אהרן ותלה את ההצלחה בו. כך נהג אהרן שבזכותו הצליח הדיבור אל פרעה, הוא תלה את ההצלחה במשה, למרות שמשא היה כבוד פה - כי להצלחה תורם השותף¹².

(4)

|| ואם יתקומם הלומד ויתמה: כל ההצלחה לחברי השותף, וכל הכישלון עלי ראשי? האם למזוכיסט שונא עצמו אשים את עצמי? למרות כל נגיעותי, ולמרות היותי משוחד וקרוב אצל עצמי - אין זו האמת!! ודאי אין זו האמת, וודאי גם הכישלון וגם ההצלחה לנו הם כמו לשותפינו. מה שלמדנו מפרשה זו הוא חינוך האדם לעדן את הרגליו וערכיו החברתיים. אנו רגילים להעמיס את הכישלון רק עלי שכם הזולת, וממילא לא מתקנים מאומה. אם גם חברנו נוהג כך, נשארת העגלה תקועה בבוץ המציאות ימים רבים ללא מוצא.

משה מסתכל על תרומתו שלו לחוסר ההצלחה, כאומר: אף אם בני ישראל לא שמעו אלי מקוצר רוחם בעבודה הקשה, אבל ודאי שאם לא הייתי כבוד פה, אלא נואם בחדר עליון היו שומעים על אף העייפות. הווי אומר, הקצר בתקשורת בשלי הוא ועלי לתקנו. אם אני אתקן את חסרונותי ככל הניתן מן הסתם יבחין השותף בשגיאותיו שלו ויתקנם, ותצא השותפות כולה נשכרת ומתוקנת. וכאשר מצליחה השליחות לא ממעטים אהרן ומשה מזכותם, הם אינם נאיביים ומכירים במתנת ה' אשר חלק להם¹³, אבל בניגוד לאנשים רגילים התולים את כל ההצלחה רק בהם עצמם, מבינים משה ואהרן שיש גורם נוסף, שעמו יש לחלוק את ההצלחה ומפנים את תשומת הלב והשבח אליו.

"משה ואהרן - שקולין כאחד". רק מספר אחד דומה לעצמו: אפס ומי שמרגיש שהוא אפס שאין לו מדרגמיה כלום והכל הכל בא מה, תמיד דומה

ושווה לכל אדם אחר שמרגיש אותו דבר, כי למרות ששניהם שונים לחלוטין שניהם שווים בזה שהם אפסים והם יצירי האחד ואין בלתו. הם חלק מגילוי שכינה, הם שקולים כאחד, לא אחד כמו חברו, אלא שניהם כאחד הנצחי הגדול הגיבור והנורא¹⁴.

* החילוק בין הנהגת פרעה להנהגת משה *

ויפן פרעה ויבא אל ביתו ולא שת לבו גם לאת. וי, כו

לכאורה צריך ביאור מה פשרם של מילים אלו "ויבוא אל ביתו", מה הוצרכה התורה לומר לנו זאת שבא אל ביתו, איזה חשיבות יש בפרט זה בהקשר להכבדת ליבו של פרעה.

נראה לכאור בהקדם דברי ה"משך חכמה" שבבית פרעה לא שלטה מכת דם, מחמת ששילם מחיר רב למשה רבינו במה שגידלו בביתו.

זהו שבאה התורה לומר לנו את אופיו הרע של פרעה, שאפילו שכל ארצו סובלת סבל נורא שלא היה כמותו, שאין מים בכל הארץ, ולא היה לכולם את המצרך הבסיסי ביותר - מים, ובכל זאת פרעה מגיע לביתו ורואה שאצלו הכל בסדר ויש מים כרגיל, ומיד "ולא שת ליבו

(7)

etc
3/10/20

סיכום פרק

(4)

איכפת לו כלום מאחרים, אינו חושב אלא על ביתו ועל עצמו, גם אם כל ארץ מצרים סובלת ממכה זו, הוא עומד ברשעו, זה לא מעניין אותו.

ואילו אצל משה רבינו מצינו ממש להיפך, שהרי הוא לא היה בכלל השיעבוד, כמו כל שבט לוי, וגם גדל בבית פרעה, וכאשר היה שם, היה רואה את הסבל של בני עמו, כמו שכתוב "וירא בסבלותם", ופירש רש"י: "נתן עיניו וליבו להיות מיצר עליהם", ואפילו שאלו זה לא היה נוגע בכלל, כי הוא לא היה בכלל השיעבוד, אבל הוא הרגיש את סבלם ממש, כאילו הוא עצמו סובל.

(8)
 (9)
 123
 ש

1 וזרקו משה השמימה (ט. ח). וברש"י: וכל דבר הנורק בכח אינו נורק אלא ביד אחת. הרי נסים הרבה וכו'. הנה כי עם עצם הנס של המכה נסתעפו עוד ריבוי של נסים, ועל מה זה? ולא היה צורך היה זה: הנה לכאורה הם נסים מיוחדים אשר אין אנו רואים בהם איזה קשר לתכלית המכה? אולם האמת הוא כי התכלית מעיקרה בכל ענין יציאת מצרים, היא האמונה בכלל הנסים. ועיקר הענין הוא להאמין, ולהכיר, בעצם מציאות רוחניות הבריאה; לידע כי הבריאה אינה זאת אשר הוא רואה בעיניו הבשריות; זאת אשר הוא חש בחושי הגשמיים, החומר והגשם שאנו רואים בבריאה הוא רק כי אם לבוש להבריאה האמיתית, ומהי באמת? — היא הרוחניות, כי הרוחניות היא המקור לכל היצור, וראשית התחלתו, הרוחניות היא אשר נתעטפה ונתלבשה בלבושים שונים רבים מאוד, מדק דק עד אין נמדק, וכן הלאה עד החומר האחרון, החומר הכי מגושם, הרוחניות היא באמת קיום כל דבר, ובאסיפתה תאפס כל היקום. כל דבר, מן הדומם עד המדבר, הנה הרוחניות היא עיקר מציאותם, ואיש המשכיל יראה זה בהיר בתכלית הפשטות, עד אשר להיפך, כי כבר אף לא יבין כל ענין וסוד עולם הגשמיות, וקיומו.

2 הנה כל חומר הלא הוא מציאות של הרכבה חיבור, וניקה למשל את כדור הארץ, הנה כולו נקבע ונבנה בחיבורי שכבות עפר וחוליות חול; אסיפת ריבוא רבבות חלקים דקיקים זה על זה, וזה עם זה, עד אשר נהיה לחומר הענקי הזה, וזה כל כדור הארץ ומלואו, והנה לא תדע, וגם תתמה מאוד, מהו כח חיבורם יחד? כי כאשר תבחן גם את כל חלק וחלק ממנו, אף גם החלק הפי דק בתכלית, הנה גם אותו תמצאנו כולו מתחלק, מורכב ומחומר מקטנטני חלקי חומריים, וכן הלאה הלאה עד אין סוף, לא תמצא בשום אופן אותו החומר הקטנטן הראשון, אשר אצלו תוכל להעצר ולראות אותו כאותה הנקודה האינה מתחלקת כבר, כי גם אותה הנקודה עצמה, הלא גם היא מורכבת היא, מחולקת לחלקים קטנטנים עד אין שיעור, ושוב אתה עומד מתפלא מהו סוד חיבורם יחד, והנקודה הראשונה היחידה בתכלית, הבלתי מתחלקת באמת, הנה זאת לא תדמנה כלל, המחקריים קוראים לה בשם חומר ההיולי, ובלשון הקודש נקרא זה תוהו (עין רמב"ן בראשית א. ב.).

3 את החומר הזה, החומר ההיולי הזה, אין צריכים להבין כדבר גשם, כדבר ממש, ולא אפילו כ"סוד דק מאוד", כי אם רוחניות שברוחניות, קדוש ודק, נעלה על כל מעלה, כי זהו אשר קראו הכתוב בשם תוהו, דהיינו, כי אין כאן תפיסה בשם כלל וכלל, כי אם בתכלית הרוחניות, תכלית הקדושה והטהרה — וזהו אשר ביאר הרמב"ן (הג"ל) וקראו, כח מציא מוכן לקבל הצורה ולצאת מן הכח אל הפועל" — את הרוחניות הזאת אין

4 לנו כלים לראות במו עינינו, כי כל הנראת הלא הוא שוב גשם ולא רוחניות, אולם לו היתה אפשרות כזאת, לו היתה היכולת לראות והתחלה הזאת, כי אז היינו קוראים אותה — נפש, דבר ה', וזהו בדבר ה' שמים נעשו וגו' (ועין ד"ת בראשית א. ב. כל האריכות דברים אשר בה).

5 הנה כי כן, כי הבריאה היא כולה רוחניות, והו' כחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה (משלי ג. יט), הרוחניות היא התחלתה היא נפשה, כי על כן היא היתה כל היקום, ובה כל היקום, הרוחניות הזאת היא המוחקת כל דבר, כל עת קביעותו בעולם, ואשר בלעדה יאפסו כולם, ומזה כי הטבע והלמעלה מן הטבע, אינם דברים נפרדים, אלא אחדים בתכלית, ועיקרו של כל דבר ודבר ודאי הוא הלמעלה מן הטבע, הנה זה הדבר ה', ורצונו ית', ולא הטבע, אשר רק הלבוש להעיסה, וממילא מוכן היטב כי

(5)

וביתר ביאור, הגה בכל הבריאה, הכל כמו שהם, מאוחדים הם והולכים
יד הטבע והלמעלה מן הטבע, ולמשל הצומח עם תחילת ביאת הגשם
 שלו לפועל, הגה ברוחניות הוא נאחז, וכן הוא בהחיוני, וכן הוא בהמדבר,
 הלא הרוחניות היא השורש אשר עליה ובה — עור ובשר תלבישני ובעצמות
 וגידיים תשוככני וגר' ופקדתך שמרה רוחי" (איוב י, יא-יב), ואמנם, איך
 זה כל מהלך הדברים, איך זה משתלשל מן רוחניות חומר גשמי, איך זה
 מתוללים בנפש הבהמי כל הזומריים הריאה והכבוד וכדומה, איך זה המהלך
 של "עור ובשר תלבישני וכי", הגה זה ודאי מסודות היצירה, ויסוד
 הדברים הוא, כי רואים רק את הלבוש שמתלבש, אבל לא את המתלבש
 (תהתלבשות), רואים רק את הדבר כשהתגשם, אבל לא את המתגשם
 (והתגשמות). רואים רק את היוצא ולא את המוציא" — כי כל הנראה הלא
 זה כבר גשם, רוחניות אינה ממין הנראים, כי גם הריאה גשם היא,
 לו היינו יכולים להסתכל בנקודת הרוחניות, כי אז היינו יכולים לראות משם
 את כל העומד לצאת בכל תמונתו, ולו היה היכתי-תמצא לנגוע ולהגיע את
 הנפש הבהמי, כי אז גם היה מתנועע כל הבעל חי, כי אחד הוא, רבנו
 תם בספר הישר (שער חמישי) מביא בין שאר הראיות, תוכחה על ענין
 השארת הנפש מזה אשר הבהמה הולכת בקומה כפופה והאדם בקומה זקופה.
 הרוחניות ממש מניעה את הגשם עד להעמידו במעמד של קומה זקופה,
 הרוחניות היא המניעה ועושה עם הבריאה כחומר ביד היוצר, בתכלית
 תפשטות, ומה שאנו רואים וקוראים בשם טבע וחקותיו, אין זה בשום אופן
 ענין גפר' אלא כי זהו רצונו ית', שיתנהג באלת המהלכים, אבל באמת גם
 הטבע הוא כולו רוחניות, לא פחות מן הלמעלה מן הטבע, כי אחד הוא
 אשר מניע את כולם, הוא רצון ה', המכוונה (אפאראט) של הבריאה היא כולה
 רוחניות, הלא הוא הדבר ה' בו שמים נעשו, אין צריכים להרבה גדלות
 להכיר זה, גם איש פשוט יראה בהיר את כל ה"צבא השמים לך משתחיים".
 ה' אידונו מה אדיר שמך בכל הארץ, — ומאין אני מכיר ויודע זה
 — כי אראה שמך מעשה אצבעותיך ירח וכוכבים אשר כוננת' — והנה
 בן אדם מושל על כולם, משה קורע את הים, יהושע מדמם את השמש
 בגבעון, ואת הירח בעמק אילון, ומיבש את הירדן, אליהו מחיה מתים,
 ודניאל עם אריות יושב, עושים עם הבריאה ככל אשר יחפצו, כבעלים גמורים,
 ומאין להם כל זה הכח? אבל התירוץ הוא — מה אנוש כי תזכרנו
 ובן אדם כי תפקדנו? — לא עמו הכח, כי מה הוא, אבל הרי — ותחסרתו
 מעט מאלהים וכבוד הדר תעטרנהו, — האדם הוא שמו ית', צלם אלהים,
 וצלם אלהים הוא חיבור אלהים, חיבור אלהים אמנם כן כי עושה
 ככל אשר יחפץ — תמשילוהו במעשי ידיך כל שחה תחת רגליו" —
 הרי ברור ורואים דאי, כי — ה' א' מה אדיר שמך בכל הארץ" (תהלים
 ח' י). זהו עיקר יסוד עוזנו ואמונתנו כי "השמים שמים לה' והארץ נתן
 לבני אדם, הרוחניות היא המניעה כל הארץ, והוא יסוד כל תכלית יציאת
 מצרים, להכיר ולהאמין, כי אני ה' בקרב הארץ".
 הוא אשר אמר החסיד יעביץ כי אין הפלא צריך להיות על אשר
 משרד משל ושרר על כל הבריאה, כי זה יסוד ודאי ופשוט מאוד, והפליאה
 באמת צריכה להיות בהיפך, מדוע הוא שאין אנתנו שוררים כבעלים על
 הבריאה, איך זה ירדנו כל כך פלאים, ואיה הוא חיבורנו אנו את ה' ? האם
 כבר אבדנו כל צלמנו? אנתנו מתפלאים, וגם מרבים להקשות ולשאל בעניני
 הנסים, כל זה בא ממושגנו המגושם, את הכל אנו מודדים על פי שטחיות
 הרגלנו בעניני עולם הגשמי, בהעדר כל ידיעה ברוחניות הבריאה; באחידת
 הלמעלה מן הטבע בכל הטבע, הוא אשר אמרו ז"ל (עין ילקוט שמות ר"ל)
 "תנאים התנה הקביה עם הים שיתא נקרע לפני ישראל, ואמר ר' ירמיה בן
 אלעזר לא עם הים בלבד התנה הקביה אלא עם כל מה שנברא מששת
 ימי בראשית, הדא הוא דכתיב (ישעיה מה, יב) ידי נטו שמים וכל צבאם
 צויתי, צויתי את הים שיקרע לפני ישראל, צויתי את השמים ואת הארץ
 שישתקו לפני משה, שנאמר (דברים לב, א) תאוינו השמים, צויתי את
 השמש ואת הירח שיעמדו לפני יהושע שנאמר (יהושע י, יב) שמש בגבעון
 דום וירח בעמק אילון, צויתי את העורבים שיכלכלו את אליהו שנאמר
 (מלכים א' יז, ד) ואת העורבים צויתי לכלכלך שם, צויתי את השמים
 שיפתחו לפני יחזקאל, צויתי את הדג להקיא את יונה, שנאמר (יונה ב) ויאמר
 ה' לדג ויקא את יונה, ע"כ — ענין תבאים היינו, כי הלמעלה מן הטבע הוא
 בעצמיות הטבע, גם הגשמיות רוחניות היא הלמעלה מן הטבע והטבע אחד
 הם ממש, עד כי אין כל מציאות לאחד בלי רעותו.
 כשאנו נפגשים במעשה של קפיצת הדרך, כמו בענין אלעזר עבד

(10) פס

16

21

24

31

36

41

46

51

54

64

12) תורתו

10) ע

1 (כא) ואשר לא שם לבו אל דבר
 ה' קשה לעמוד על סוף דעתם של אלה
 שהרי כבר הוכי בשש מכות וכלל פעם
 נחמימו דברי משה בדיוק גמור וכלל
 לשלוח את העם ולשחרר ס' רבוא עבדים
 — קשה מאד וכדאי לסבול בשביל זה
 מכות רבות אבל לשמש מתרה בהם
 לאומר שהאדם והבהמה אשר ימצא
 בשדה יורד עליהם הברד ומתה — כשהוא
 מיעץ להם לאסוף אותם הביתה גם בדבר
 11) עין כזה לא שמו לבם אל דבר ה' ו
 והמאמר יורד בזה ב' תירוצים: א) שלפי
 מדותיהם הנשחתות לא יכלו להאמין
 שמשא מיעץ להם איזה דבר — טוב
 לפניהם ומסתמא יש בזה אמונה עיונית
 16) ולפיכך צריך לעשות את ההיפך: ב)
 שיה' הכביד גם את לב עבדי פרעה
 שלא ישמעו לו ואפילו לרעה המלכות
 וזה שנאמר: כי אני הכבדתי את לבו
 ואת לב עבדיו כי הפעם היה צורך
 להכביד גם את לב עבדי פרעה ואפילו
 24) אתו והכבדה נמצא בניהם ראי ה'
 שהניסו את עבדיהם ומקנם אל הבתים
 ומה ראי גמורה לדברינו שההכבדה
 לא מלכה מפרעה את הבחירה שהרי גם
 בעבדי נאמר והכבדתי ואעפ"כ נמצאו
 כאלה ששמעו לדבר ה' ועי' ד' ג'

1 הגה במושגנו הגשמי אין זה מן המושג תיכף עומדת לנו השאלה האם הדרך
 נתכונה? ומה נעשה או עם תאששים האחרים שהיו הולכים באותה הדרך
 עצמה ובאותה השעה? ואיך זה אי"כ יתכן כי לאחד קפצה הארץ ורעהו נשאר
 במקומו? ותיכף האדם בא לידי דמיונות שאולי מלאכים נשאוהו באויר
 וכדומה אבל האמת הרי לא כן הוא הרי כל העולם כמנהגו נהג ואיך זה
 6 יתכן? או כשאנו לומדים הכתוב (במדבר כ' י) ויקהילו משה ואהרן את הקהל
 אל פני הסלע ושם ברשי: "זה אחד מן המקומות שהחזיק מועט את המרובה"
 הגה תיכף עולים ברעיונו ציורים בלתי מושגים בשום אופן כי איך זה יתכן?
 ואיך זה התקיים? ולא יודעים כלל כי זהו סוד כל הבריאה כי רוחניות
 היא כי גם הטבע הוא אחת ואחד יחד עם הלמעלה מן הטבע והגשמיות
 11) אחרי הרוחניות נגדרת וכמובן שבלמעלה מן הטבע דרכים אחרות לגמרי
 דרכים שהגן לא לפי מושגנו כלל וכל הקושיות שלנו בלא הם בעולם הרוחניות
 המאמין שהקב"ה כל אשר חפץ עשה ועושה ולא מתקשה כלל על הקב"ה כביכול
 שילך מא"י לחרן ברגע אחת ובו בעת כל האנשים נשארים במקומם שהם
 לא מתקשה כלל איך זה מלאכים נכנסים בבית והבית סגור ומסוגר האיש
 16) ההוא יבין ג"כ פשוט בכל עניני הנסים אחרי כי כל הבריאה כולה גם הטבע
 כולו רוחניות הם והרוחניות היא הבעלים באמת וברוחניות ודאי הדרכים שלה
 הן לא לפי מדתנו כלל.
 אמרו חז"ל (עין ילקוט יהושע' כב) "אר"ש בן יוחאי ספר משנה תורה
 היה סגנו של יהושע נטלו והראתו לגלגל חמה א"ל כשם שלא דממתי מזה אף
 4 את דום מלפניו כי השמים וכל צבאם הארץ וכל אשר עליה מדברי ה' נתתו
 והדבר ה' הוא חיותם וקיומם ואין עוד כלום וכלום והוא היוצא מן כל הנסים
 מן הנסים הגלויים אדם מכיר ומאמין בנסים נסתרים וזהו כי אני ה' בקרב הארץ
 ומלא כל הארץ כבודי והנה ענין כל אמונת יציאת מצרים (ועין בדח"מ א'
 בתחילת הספר כל אריכות הדברים בעניני טבע ולמעלה מן הטבע).

"וה' נתן קלת וברד"

1 המכה האחרונה בפרשתנו היא מכת הברד, שפוגעת בכל מרחבי החקלאות המצרית
 ובבהמות שנותרו בחוץ. למרות הנזק הרב, מעניין לראות כי תגובתו של פרעה
 איננה מתייחסת לנזקי המכה אלא למרכיב הקול, שהיווה, כך מסתבר, מטריד רב
 עבור פרעה, המפציר במשה ובאהרן: "העתירו אל ה' ורב מהית קלת אלהים וברד
 6 ואשלחה אתכם ולא תספון לעמוד". פרעה מתחנן להפסיק את הקולות שניתגו יחד
 עם הברד: "וה' נתן קלת וברד". משה עונה: "פצאתי את העיר אפרש את פפי אל
 ה' הקולות יחדלון והברד לא יקח עוד למען פדע פי לה' הארץ". ואכן, מכת הברד
 נפסקת ועימה גם הקולות המאיימים, ויחדלו הקולות והברד ומסר לא נמך ארצה.
 וירא פרעה כי חדל המטר והברד והקלת ויסף לחטא.

מה פשר הקולות והתחנונים להפסיקם?

11 אין זו הפעם הראשונה בה הקולות מטרידים את מצרים. כבר במכת הצפרדע
 אומרים חז"ל: "קרקורין היה קשה להן יותר מהן" (פסיקתא דרב כהנא ז, יא), "קרקורין היה
 קשה להם מהשחתם" (תנחומא בא, ד). למרות עצם המטרד של השתוללות הצפרדעים
 וחדירתן לכל מקום אפשרי, דווקא קולות הקרקוריים היוו את עיקר הקושי.

עשר המכות כבסיס לעשרת הדברות

16 עשר מכות מצרים מתחלקות בין פרשת וארא לפרשת בא. שבע מכות בפרשתנו
 ושלוש מכות בפרשת בא. סיומן של עשר המכות יהיה כרוך במצוות הראשונות
 הניתנות לישראל, קידוש החודש וחג הפסח. עשר המכות מהוות אם כן מצע ורקע

13) ס' מ' א' ק' ט' מ'

12)

14

לתחילת נתינת המצוות המעשיות משמים. הצורך לקבל מצוה משמים, מלמד שלמרות היותו מלאים במצפון, בערכים ובמוסר, אינו יכולים להסתדר בלי הורכה ממורמים, ללא קבלת 'קול' מיוחד, גבוה ועליון מהקולות הנמצאים בתוכנו:

ויהי כיום השלישי בהית הפקר ויהי קלת ובהקים ועגן כבד על החר וקל שפר חזק מאד ויחרד כל העם אשר פתחה... ויהי קול השפר הולך וזקן מאד משה ידבר והאלהים יעגנו בקול.

(שמות י"ט, טו-ט"ז)

מבט ברוך רומזת למעמד הר סיני, יש בה קולות ואש, ותהלה אש ארצה... ויהי ברוך ואש מותלקחת, כך גם במעמד הר סיני: 'והר סיני עשן כלו מפני אשר ירד עליו ה' דאש'.

יתר על כן, אופן נתינת המכה היה מיוחד: 'ויאמר ה' אל משה וטה את ידך על השמים' - 'הגביתו הקדוש ברוך הוא למשה למעלה מן השמים' (רש"י). משה עולה למעלה מהשמים, ממש כמו עלייתו לקבלת התורה על מנת להורידה אל העם.

מכת ברד מסמנת את היעד - תורה מן השמים. וזה בדיוק מה שמפיעד לפרעה. המסרים השמימיים, קולות האלוקים הנשמעים - מהם הוא סובל יותר מכל. פרעה מוסרב לשמוע, מוסרב להכיר בכך שבני האדם זקוקים להדרכה אלוהית משמים. שתאיר את דרכם כזה העולם. פרעה אינו מוכן לקבל קולות מן השמים, אך הוא אינו מסוגל להפסיקם בעצמו, לכן הוא מפציר במשה שיתפלל ריפסיק את הקולות.

על מנת להתפלל, על מנת לפנות אל הקב"ה, הכרחי קודם לדעת לשמוע את מה שיש לו להגיד לך: 'מסיר אָזְנוֹ מִשְׁמַע תוֹרָה גַם תִּפְלֹתוֹ תוֹצֵא' (משלי כח, ט). שורש חיובות שלנו לפנות בתפילה אל הבורא. ולבקש ממנו שמיעה, נעוץ בשמיעה שלנו, בקבלת התורה והחדרתה לנפשנו. רק אדם שיוודע לשמוע קולות משמים, יש טעם שתשמעם. שמענו את דבריו, 'ויצא משה מעם פרעה את העיר ופרש כפיו אל ה' ויחידלו הקולות והפסד ופסד לא נתק ארצה'.

העלאת הרצונות

למען האמת, המגע עם השמים מתחיל עוד קודם לכן, במכת שחין. 'ויאמר ה' אֶל מֹשֶׁה וְאַל אֶהְרֵן קִחוּ לָכֶם מֵלֵא פְּהִינְכֶם פִּיחַ פִּבְשֵׁן וְהִרְקוּ מִשֶׁה הַשְּׂמִיקָה לְעִינֵי פְרַעֲה' לפי חז"ל, משה לקח קומץ קטן של אפר חרוק אותו לשמים, ובאורח פלא, במקו שהאפר יתפור מיד, הוא הגיע תחילה עד לגובה השמים. האדם יכול לקחת או רצונו, כפי משאת ידו, ולהעלות אותו לשמים, להפוך את רצונותיו האישיים להיות רצונות שמימיים. אל מול מסרים שכאלה לא מסוגלים לעמוד חרטומי מצרים: 'ולו יקלו החרטומים לעמד לפני משה מפני השחין כי היה השחין בתרשום וכל מצרים'.

קולות של מסירות נפש

כאשר קולות מן השמים מנחים את דרכנו, יש טעם במסירות נפש על קיומם. אי המדובר באידיאלים מעשה ידי אדם, אלא בערכים אלוהיים מוחלטים. חנייה מישא ועזריה מקריבים את נפשם על קידוש ה' ומוסרים עצמם לכבשן האש. חז"ל מספרין כי למדו זאת מהצפודים שמילאו את כל מצרים ונכנסו אף לתוך התנורים, בניגון מוחלט ליצר הקיום.

קולות הצפודים היו כאמור מטריד עבור המצריים, קולה של מסירות הנפש זעזע אותם. חז"ל מספרים שהצפודים חדרו לכל מקום, לכל פינה, אפילו בתוך בטנו של המצרים קרקו הצפודים. הצפודים לימדו את מצרים שיעוד בשליחות בשמיעה עד כדי מסירות נפש. הם חשפו שיש בתוך כל אדם קול פנימי, אחר, הקורז להתמסר לשליחות ולא רק לעסוק במילוי צרכי בטנו.

מכות מצרים מטלטלות תרבות שלמה המבוססת על מיצוי וחומר, על שמיעו הקול האישי ותו לא. קולות אחרים נשמעים, קולות שקוראים לשליחות, למסירו נפש על קיום רצון שמים.

שפיות דמים

המצרים עובדים ליאור, לשגרת החיים הזורמת, למים שנתנים מענה לצרכי היומיומיים, ומשמשים כבסיס לכל מפעל החיים המצרי. אולם, המים הללו עלולים להפוך לדם!

15